

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ЁНДАШУВЛАР: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛ

Нилуфар Сабирбаевна Дусчанова

ТАТУ Урганч филиали академик лицейи ўқитувчиси

E-mail: hojamqulov77@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада анъанавий ва замонавий педагогик ёндашувлар асосида олиб бориладиган дарс машғулотлари ўзаро солиштирилган. Шунингдек, замонавий педагогик ёндашувларни уйғунлаштириш асосида ташкил қилинадиган дарс машғулотларининг афзалликлари очиқ берилган. Мақоладаги фикрлар умумий характерга эга бўлиб, барча фанлардан ташкил қилинадиган дарс машғулотларига татбиқ қилиш мумкин.

Калит сўзлар: анъанавий таълим, шахсга йўналтирилган ёндашув, компетенциявий ёндашув, акмеологик ёндашув.

MODERN PEDAGOGICAL APPROACHES: A COMPARATIVE ANALYSIS

ABSTRACT

This article compares lessons based on traditional and modern pedagogical approaches. The advantages of lessons based on a combination of modern pedagogical approaches are also revealed. The ideas in the article are of a general nature and can be applied to lessons in all disciplines.

Keywords: traditional education, personality-oriented approach, competence-based approach, acmeological approach.

КИРИШ

Замонавий дунёда жамиятнинг ҳар томонлама ривожланиши таълим мазмуни ва сифати билан боғлиқ эканлиги ўз исботини топиб бормокда. Бутун дунёда юз бераётган глобаллашув жараёнларининг таълим соҳасига ҳам жадал суръатларда кириб келиши, ахборот оқимининг кўплиги, инновацион технологияларнинг шиддатли ривожланиши, албатта, таълим мазмунида ҳам шунга мос ўзгаришлар бўлишини тақозо қилади. Таълимнинг бугунги кундаги вазифаси соҳага қўйилган давлат сиёсатини амалга ошириш, кадрлар тайёрлаш бўйича давлат талабларни сифатли бажариш, ўқув адабиётларининг замонавий авлодини яратиш,

ўқитувчи-мураббийларнинг методикасини узлуксиз такомиллаштириш, ўқувчиларга шахсга йўналтирилган таълим технологиялари асосида дарс бериш каби педагогиканинг методологик аҳамиятга эга муаммолари билан бевосита боғлиқ. Ушбу муаммоларнинг ҳал қилиниши таълим мазмунига қўйилаётган давлат талабининг сифатли бажарилишини таъминлайди, таълим беришнинг асосий концептуал масалаларининг ижобий ечимига сабаб бўлади. Бу эса фан методологияси ва методологик тадқиқи билан боғлиқ жараёнлардир.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Умуман, методология тадқиқи рационал ёндашиладиган, мураккаб, кўпқиррали илмий-ижодий фаолиятдир. Фан методологиясининг тадқиқи унинг ривожланиш қонуниятлари, объектни илмий концепция нуқтаи назаридан тадқиқ қилиш бўйича мураккаб саволларга жавоб топишга ёрдам беради. Фан методологияси борасидаги фикрлар “методология”, “тадқиқот методи” ва “методика” тушунчаларининг ўзаро муносабатида диалектик алоқадорликни юзага келтиради.

Методология тадқиқотчининг назарий ва амалий фаолиятини ташкил этиш, тиклаш тамойиллари ва усуллари тизими ҳамда бундай тизим ҳақидаги таълимотдир.¹ Методологияни методлар ҳақидаги таълимот ёки ялпи-умумий билиш методи ёки воқеа ва ҳодисаларни илмий билиш, унинг моҳиятини англаш ва уни ўзгартиришнинг алгоритмидир, дейиш ҳам мумкин. Умуман, методология методларга ва воқеликка қандай ёндашиш йўлини ўргатади. Демак муайян фаннинг назарий ва амалий қонуниятларига ёндашув усуллари, уни тадқиқ этиш методлари тизими методология тушунчаси остида ойдинлашади.

Тадқиқот методи ўрганилаётган ҳодисанинг моҳияти ҳақидаги умумий назарий ғоялардан келиб чиқадиган тадқиқот йўлидир. Тадқиқот методлари тадқиқотчига ўрганилаётган объектни белгиланган мақсадга мувофиқ тадқиқ этишнинг энг оқилона усуллари тизимидир. Тадқиқот методлари учта йирик турга бўлинади: 1. Эмперик тадқиқот методлари. 2. Эмперик-назарий тадқиқот методлари. 3. Назарий тадқиқот методлари.

Методика ҳар қандай мақсадли ҳаракатларни амалга ошириш тартиби, тайёр алгоритмидир. Методика усул ва вазифаларни аниқ қўйиши билан методдан фарқ қилади.

¹ Тўраев Б. У ким, бу нима? Методология. qomus.info.
онлайн энциклопедия. // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/metodologiya-uz/>

Фаннинг методологик тадқиқида бу тушунчалар ўз даражасига эга. Методология ушбу тушунчаларнинг асосини ташкил қилади. Метод учун методика, методика учун тадқиқот методлари ва ўз навбатида тадқиқот методлари учун методология асос вазифасини бажаради.

Замонавий педагогик ёндашувлар ва педагогиканинг замонавий парадигмалари муаммоси мамлакатимизда Б.Ходжаев, Л.Г.Бобоходжаева, Х.А.Шайхова, Г.Ҳ.Тиллаева, Н.Индиаминов, Б.Бабажанов каби тадқиқотчиларнинг; хорижда И.С.Якиманская. С.Морозов, Д.Смолякова, Н.Мeyer, А.Кlapper каби олимларнинг ишларида ёритилган.

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Педагогика фани ижтимоий онг шаклларида бири сифатида доимо ўсиш, ўзгариш ва такомиллашишда давом этмоқда. Ҳар бир даврнинг ўз ўрганиш муаммолари, унга ёндашув усуллари, илмий тадқиқот методологияси бир-биридан фарқ қилади. Айти пайтда ҳар бир давр учун умумий қонуниятлар мавжудки, улар методологиянинг таянч тамойиллари ва концепциясини ташкил қилади.

Шахсга йўналтирилган таълим технологиясида инсонпарварлик ғояси педагогика ва психология билан бирлашиб, муайян уйғунликни намоён қилади. Мазкур технологиянинг самарали ишлаши учун ўқувчи иқтидори муҳим аҳамиятга эга. Анъанавий педагогик технологиялардан фарқли равишда шахс йўналтирилган таълим технологиясининг марказида ўзининг максимал имкониятларини ишга солиб билим олишга интилиш, янги тажриба-синовларни қабул қила олиш, ҳар хил вазиятларда мустақил қарор қила олиш, ностандарт фиклаш каби фазилатларга эга ўқувчи шахси туради.

Шахсга йўналтирилган таълим қуйидаги хусусиятларга эга:

- ўқувчиларнинг таълимдаги мустақиллигини таъминлаш, улар учун маъқул бўлган методларни танлаш;
- ўқувчиларнинг мавжуд билим ҳамда салоҳиятларига, тажрибаларига ишонч билдириш;
- ўқувчиларнинг ижтимоий хусусиятлари ва турмуш тарзини ҳисобга олган ҳолда ўз “мен”ини намоён қилишга бўлган интилишини рағбатлантириш;
- ўқувчиларнинг эмоционал ҳолати, шунингдек, уларнинг маънавий-ахлоқий қадриятларини ҳисобга олиш;

- ўқувчиларнинг таълим олиш стратегиясига хос бўлган ўқув кўникмаларини мақсадли шакллантириш;
- таълим жараёнида ўқитувчи ва ўқувчи вазифаларини қайта тақсимлаш: ўқитувчининг етакчилик ролини чеклаш, унга ёрдамчи, маслаҳатчи сифатида қараш.

Шахсга йўналтирилган таълим технологиясининг асосий тамойили ўқувчи шахсиятидаги индивидуалликни тан олишдир. Шахс йўналтирилган таълим ёндашуви вариантлик ва ақл тавсифи тамойиллари асосида иш кўради. Бунда **вариантлик** ўқувчиларнинг индивидуал хусусиятлари ва тажрибаларига қараб барча учун бир хил бўлмаган таълимнинг турли моделларидан фойдаланиш (ушбу тамойилнинг татбиқи бўйича масъулият ўқитувчида қолади.) ни аниқлаш, **ақл тавсифи** бу ўқувчиларнинг билиш, биргаликда ҳаракат қилиш ва борлиқни эмоционал ўзлаштириш жараёнига қаратилган технологиядир.

Шахсга йўналтирилган таълим модели боланинг шахсий хусусиятларини очиқ бериш ва ривожлантириш учун зарур шарт-шароитларни (ижтимоий, педагогик) яратишга қаратилган. Бу моделда асосий тушунчалар қуйидагилар: талабанинг субъект сифатидаги тажрибаси, шахсий ривожланиш траекторияси ва ақлий танлов.

Шахсга йўналтирилган таълимнинг анъанавий таълимдан фарқи қуйидагилардан иборат (1-расм):

Анъанавий ёндашув	Шахсга йўналтирилган ёндашув
Таълимга муайян қолипга туширилган жараён сифатида қаралади (ўзининг аниқ тартиб-қоидаларига эга)	Таълим ўқувчига индивидуал муносабат, уни шахс сифатида такомиллаштириш бўйича педагогик қўллаб-қувватлашга қаратилади
Ўқувчининг ривожланиш вектори олдиндан ўрнатилган бўлади	Ўқитиш учун зарур бўлган ривожланиш векторини олдиндан белгиламайди, балки ривожланиш вектори учун барча зарур шарт-шароитларни яратади

Барча учун умумий, ягона ва мажбурий бўлган ақлий ривожланиш йўли белгиланади	Ҳар бир ўқувчининг мавжуд салоҳиятидан келиб чиқиб индивидуал қобилиятларини такомиллаштириш, шахс сифатида ривожланишига қўмаклашиш
Таълимнинг ривожланиш вектори олдиндан белгиланади	Ривожланиш вектори талабанинг ривожланишига ёрдам берувчи педагогик таъсирларни аниқлашга қурилади
Таълимга олдиндан белгиланган хусусиятларга эга шахсни шакллантириш вазифаси қўйилади	Таълимга ўқувчининг шахсий ривожланишини таъминлаш, стратегик фаолият қобилиятини ривожлантириш, ижодкорлик, танқидий фикрлаш тизими, ўз-ўзини аниқлаш қобилияти, ўз-ўзини ривожлантириш, ижобий “Мен”ини англаш вазифаси қўйилади

1-расм. Шахсга йўналтирилган таълимнинг анъанавий таълимдан фарқи

Шахсга йўналтирилган ёндашув асосидаги педагогик технологиялар қуйидагилар:

- Шахсга йўналтирилган таълим (Якиманская И.С.).
- Ўз-ўзини ривожлантириш таълим технологияси (Селевко Г.К.).
- Инсонпарвар шахсият технологияси.
- Ўйин технологиялари.
- Индивидуал таълим технологияси (Амноашвили. Ш.А.).

Шахсга йўналтирилган дарс машғулоти анъанавий дарсдан, аввало, ўқитувчи-ўқувчиларнинг ўзаро муносабатлар турини ўзгартириши билан фарқланади. Жамоавий ёндашув услубидан ўқитувчи ҳамкорлик услубига ўтади, ўқувчининг фаолият жараёни сифати натижаларнинг кўплигига эмас, балки таҳлилга кўпроқ эътибор қаратилиши билан ажралиб туради. Ўқувчи дарс жараёнида тиришқоқ таълим олувчидан ижодкор таълим олувчига ўзгаради. Дарс жараёни ривожлантируви мақсадининг хусусиятлари ҳам ўзгаради. Энг асосийси, ўқитувчи вазифаси нафақат билим бериш, балки ўқувчилар шахсининг ривожланиши учун муносиб шароит яратишдан ҳам иборат бўлади.

Қуйида анъанавий ва шахсга йўналтирилган дарслар ўртасидаги асосий фарқлар кўрсатилган (2-расм).

Анъанавий дарс	Шахсга йўналтирилган дарс
Барча болаларга билим, кўникма ва малакаларнинг белгиланган миқдорини ўргатади	Ҳар бир боланинг ўз шахсий тажрибасининг самарали тўпланишига кўмаклашади
Ўқув вазифаларини, болаларнинг иш шаклини белгилайди ва уларга топшириқларни тўғри бажариш намунасини кўрсатади	Болаларга турли тарбиявий вазифалар ва иш шакллари танлашни таклиф этади, болаларни бу вазифаларни ҳал этиш йўллари мустақил топишга ундайди
Болаларни ўзи таклиф этаётган ўқув материалга қизиқтиришга ҳаракат қилади	Болаларнинг реал манфаатларини аниқлаш ва улар билан ўқув материални танлаш ва ташкил этишни мувофиқлаштиришга интилади
Иқтидорли болалар билан индивидуал машғулотлар олиб боради	Ҳар бир бола билан индивидуал иш олиб боради
Болалар фаолиятини режалаштиради ва бошқаради	Болаларнинг ўз фаолиятини режалаштиришига ёрдам беради
Болалар иши натижаларини баҳолайди, йўл қўйилган хатоларни қайд этади ва тузатади	Болаларни ўз ишлари натижаларини мустақил баҳолашга ва йўл қўйилган хатоларни тузатишга ундайди
Синфдаги хулқ-атвор қоидаларини аниқлайди ва уларнинг болаларга мослигини назорат қилади	Болаларни хулқ-атвор қоидаларини мустақил ишлаб чиқишга ва уларнинг мувофиқлигини назорат қилишга ўргатади
Болалар ўртасида пайдо бўлган низоларни ҳал қилади: айбсизларни рағбатлантиради ва айбдорларни жазолайди	Болаларни улар ўртасида юзага келадиган низоли вазиятларни муҳокама қилишга ва уларни ҳал қилиш йўллари мустақил излашга ундайди

2-расм. Анъанавий ва шахсга йўналтирилган дарслар ўртасидаги асосий фарқлар

Ўқитувчининг дарс машғулотигади шахсга йўналтириш фаолияти йўналишлари:

- дарс давомида барча ўқувчиларнинг меҳнатига нисбатан ижобий эмоционал муносабатни яратиш;
- ўқувчиларга дарс бошида нафақат мавзу, балки дарс давомида ўқув фаолиятини ташкил этиш бўйича маълумот бериш;
- ўқувчиларга ўқув материалнинг тури ва шаклини (оғзаки, график, шартли-мажозий) танлашга имкон берувчи технологиялардан фойдаланиш;
- муаммоли ижодий вазифалардан фойдаланиш;
- ўқувчиларни топшириқларни бажаришнинг турли йўллари танлаш ва мустақил ишлатишга ундаш;
- дарс машғулотига жавоб берган ўқувчиларни баҳолаш (рағбатлантириш) да уларнинг нафақат тўғри жавоблари, балки қандай мулоҳаза юритгани, қандай усулдан фойдалангани, нима учун хато қилгани ва бунга олиб келган сабабларни таҳлил қилиш;
- дарс охирида болалар билан нафақат нималарни ўрганганини муҳокама қилиш, балки дарс жараёнида нималар маъқул (ёки номаъқул) бўлгани ва яна нимани хоҳлашларини, қанақа йўллардан фойдаланиш мақсадга мувофиқлиги ҳақида ўқувчиларнинг фикрини ўрганиш;
- дарс охирида ўқувчига берилган баҳони турли параметрларда: тўғрилиқ, мустақиллик, оригиналлик, ижодий ёндашгалик бўйича изоҳлаш;
- уй вазифаси топшириғини фақат мавзу ва топшириқлар доирасини белгилаб бериш билан эмас, балки уни бажаришнинг оқилона йўллари хам тушунтириш.

Бундай дарс машғулотларида фойдаланиладиган дидактик материалнинг мақсади ўқув дастурини ишлаб чиқиш, ўқувчиларга керакли билим, кўникма ва малакаларни ўргатишдан иборат.

Шахсга йўналтирилган таълимда дидактик материалнинг турлари ўқув матнлари, топшириқ карточкалари, дидактик тест кабилардан иборат. Вазифалар мавзу бўйича, мураккаблик даражаси бўйича, фойдаланиш мақсади бўйича кўп даражали, табақалаштирилган, индивидуал ёндашув, ўқувчи ўқув фаолиятининг етакчи турини (когнитив, коммуникатив, ижодий) ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилади.

Бу ёндашувнинг марказида билим, кўникма, малакаларни ўзлаштиришда эришилганлик даражасини баҳолаш қобилияти туради. Ўқитувчи ўқувчилар ўртасида

карточкаларни тарқатади, уларнинг билиш хусусиятлари ва имкониятларини билиб олади, нафақат билим олиш даражасини аниқлайди, балки ҳар бир ўқувчининг шахсий хусусиятларини ҳисобга олади, фаолиятнинг шакл ва усулларини танлаш орқали унинг ривожланиши учун энг муносиб шароитни яратади.

Шахсга йўналтирилган таълим технологияси ўқув матни, ундан фойдаланиш учун дидактик ва методик материаллар, ўқув мулоқоти турлари, ўқувчининг шахсий ривожланишини назорат қилиш шакллари махсус куришни ўз ичига олади.

Ўқувчиларнинг олган билимлари кундалик ҳаётнинг реал вазиятларида фойдаланишлари учун асқотиши керак. Бунинг учун таълимда компетенциявий ёндашувни қўллаш мақсадга мувофиқ. “Компетенция” лотин тилидан олинган бўлиб, “ўз касбига яроқли, лойиқ” деган маънони англатади. Компетенция нафақат олинган назарий билим, кўникма ва малакаларнинг мажмуаси, балки эгалланган назарий ва амалий билим, кўникма ва малакалар мажмуини амалиётга мустақил ва ижодий қўллай олиш даражасидир. Шу пайтгча илмий адабиётларда мавжуд бўлган “профессионализм” тушунчаси эндиликда “компетенция” тушунчаси билан ўрин алмашмоқда. “Профессионализм” тушунчаси фақат муайян фан ёки соҳа бўйича чуқур малакага эга бўлишдир. “Компетенция” тушунчаси эса нафақат касбий малакаларни, балки психологик ва қисман фалсафий билим, кўникма ва малакаларни ҳам эгаллаш зарурлигини тақозо қилади. Компетенциянинг амалий аҳамияти касбий билимлар ва танланган фан бўйича фаолият юритиш учун зарур малакалар йиғиндисиде кўзга ташланади.

Бугунги кунда педагогика назарияси ва амалиётида “компетентлик” ва “компетенция” тушунчалари ўзаро муқобил тушунчалар сифатида ишлатилади. Аслида бу иккита тушунча бир-биридан фарқ қилади. Компетенция ўқувчи ёки ходимнинг касбий таёргарлик даражасига қўйилган талабни, компетентлик эса ўқувчи ёки ходимнинг худди шу талабларга жавоб берувчи сифатни англатади. Немис олими Хилберт Мейр ўқувчи ва ўқитувчининг компетенцияларини ўзаро фарқлайди ва бу атамани, айниқса, ўқувчига йўналтириш лозимлигини таъкидлайди:

– компетентли ўқувчи “қуруқ билим” соҳиби бўлиб қолмасдан, ўз билимларидан юзага келадиган вазиятларда етарлича фойдалана олади, у хотирасида тез тикланадиган (фаол) билимлар мазмунига эга.

– компетентли ўқитувчи эса педагогик фаолиятида ўзига ишонган ҳолда, ўзини қийнамасдан (соғлигини асраган ҳолда) назокат билан дарс бера олади. Бундан ташқари, у таълимдаги қийинчиликларни англаган ҳолда ўз устида ишлашга тайёр туради.

Компетенция сўзининг умумийлик маъноси, унинг муайян системани ташкил қилиши, бу системадаги тушунчаларни алоҳида ажратиб олган ҳолда машқ қилиб бўлмаслиги, бир сўз билан айтганда, унинг қобилиятлар жамламаси эканлиги эътироф этилган.²

Америкалик олим Ж. Равен компетентлиликнинг 37 турини таъкидлаб ўтади.³

Компетенциявий таълим амалиётга йўналтирилган таълим бўлиб, анъанавий таълимдан муайян хусусиятларига кўра фарқ қилади. Бу фарқларни қуйидагиларда кўриш мумкин: 1. Анъанавий таълимда ўқувчи объект, компетенциявий таълимда эса субъект. 2. Анъанавий таълимда ўқитувчи асосий билим берувчи, компетенциявий таълимда модератор, фасцилитатор. 3. Анъанавий таълимда ўқитувчининг етакчилигига асосланган методлар, компетенциявий таълимда эса интерактив методлар. 4. Анъанавий таълимда маъруза машғулоти вербал усулда, компетенциявий таълимда интерактив усулда амалга оширилади.

Таълимга компетенциявий ёндашувда фақат таълимнинг мазмуни эмас, уни ташкил этиш жараёнлари, воситалари, технологиялари ҳам ўзгаради. Мазкур ёндашув ўқувчининг билим, кўникма, малака каби сифатлари билан бирга унинг шахсий сифатларини ҳам такомиллаштиришга қаратилади.

Бугунги кун педагогикасида таълим самарадорлигини оширишга қаратилган янги ёндашувлардан яна бири акмеологик ёндашув ҳисобланади. Унинг асосий вазифаси таълим ва тарбия жараёнининг юксак поғонага кўтарилишдаги турли жиҳатларини ўрганишдан иборат. Акмеологиянинг мазмун-моҳияти инсоннинг ҳар-бир касб-хунарни билим орқали чуқур эгаллаши, унинг жамият ривожини, миллат равнақини, турмуш фаровонлигини ҳамда ижтимоий тараққиётнинг иқтисодий, сиёсий, маънавий-ҳуқуқий жиҳатларига ижобий таъсирини кучайтиришга хизмат қилишини чуқур англаш, ўз ижодий

² Meyer H., Klapper A. Unterrichtsstandards für ein kompetenzorientiertes Lernen und Lehren. – Berlin, 2009

³ Meyer H., Klapper A. Unterrichtsstandards für ein kompetenzorientiertes Lernen und Lehren. – Berlin, 2009

фаолиятини, касб-хунар соҳасидаги бурч ва масъулиятини адо этишга сарфлаш мақсадида мукамаллик ва камолотга эришишни ўрганишдан иборат.⁴

Г.Ҳ.Тиллаеванинг фикрича эса “Акмеология табиий, умумжамоа ва инсоний қоидалар асосида касбий маҳоратнинг юксак муваффақиятга эришиш ҳақидаги фандир ва инсоннинг етуклик босқичида ривожланиш қонунлари ва механизмини ҳамда асосан бундан юксакроқ даражаларни эгаллаш феноменологиясини ўрганади.⁵

Умуман, акмеология бирор касбга, бирор соҳага меҳр қўйиб, билим ва тажрибага таяниб, мақсад сари интилиб яшашни англатади.

Акмеологик ёндашувга асосланган таълимнинг афзалликлари қуйидагилардан иборат:

- касбий кўникмаларни муваффақиятли эгаллашга эришиш, меҳнат фаолиятига кўникиш даврини қисқартириш, таълим ва тарбиянинг узвийлигини таъминлаш;

- ўқувчиларда қайта фикрлаш, ижодий ва ностандарт тафаккур тарзи, таълимнинг ички эҳтиёжга айланишига эришиш кўникмаларининг шаклланиши.

Таълимда акмеологик ёндашувнинг мақсади ҳар қандай ҳаётий вазиятларда ўқувчининг мустақил ва тўғри қарор қабул қилишга ўргатиш, ижодий ва креатив фикрлаш қобилиятини ривожлантиришдан иборат.

Адабиётларда ушбу замонавий ёндашувларнинг ҳар бири ўзига хос белги ва хусусиятларга эга алоҳида технологиялар эканлиги айтиб ўтилган.⁶ Мазкур замонавий ёндашувлар таълимни ўқувчи шахсига йўналтириш билан боғлиқ умумий хусусиятларга эга. Шу жиҳатдан олиб қаралганда компетенциявий, акмеологик ва эврестик методларни алоҳида белгиларга эга ёндашувлар сифатида “шахсга йўналтирилган таълим технология” тушунчасида бирлаштириш ҳам мумкин.

Дарс машғулоти ижодий ва интеллектуал жараён бўлиб, уни муайян ёндашув ва қолипларга солиш, олдиндан режалаштирилган вазиятларни тўлиқ идора қилиш, ўқувчиларга нисбатан бир хил методикада ёндашиш қутилган натижани бермайди. Таълимда шахсга йўналтирилган, компетенцияли ёки

⁴ Шайхова Х.А. Маънавият – камолот кўзгуси. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги НМИУ, 2009, -Б. 115.

⁵ Тиллаева Г.Ҳ. Акмеология асослари. – Т.: Тафаккур бўстони, 2014, -Б. 31-бет.

⁶ Тиллаева Г.Ҳ. Акмеология асослари. – Т.: Тафаккур бўстони, 2014, -Б. 192.;

Индиаминов Н., Бабажанов Б. Таълим самарадорлигини оширида шахсга йўналтирилган таълим // Замонавий таълим. 2014. №8. 18-22 бетлар; Основы

личностно-ориентированного образования. / И.С.Якиманская. – М.: «Бином.

Лаборатория знаний», 2011; Монтессори М. Развитие потенциальных возможностей человека. / Пер. с англ.Д.Смоляковой. // Бюллетень МАМА, 1993, №2,3,5.

акмеологик ёндашувлар педагогик жараёнга нисбатан умумий ёндашувни белгилаб бериши билан аҳамиятли. Аммо дарс машғулотини фақат муайян бир ёндашув асосига қуриш мақсадга мувофиқ эмас. Ҳар бир дарс машғулотини мавзу, вазият ва руҳий ҳолат нуқтаи назаридан алоҳида мустақил ҳодисалар бўлиб, унда умумий ёндашув тамойилларини сақлаган ҳолда мавжуд вазиятга мос метод ва усулларни қўллаш ўқитувчининг педагогик маҳоратига боғлиқ. Шу жиҳатдан олиб қаралганда, муайян дарс машғулотини ёки умуман таълим жараёнини уйғунлашган (аралаш) таълим ёндашувларига асосан олиб бориш ўқитувчининг дарс машғулотидан кўзлаган мақсадига эришувини таъминлашга хизмат қилади.

Таълимда шахсга йўналтирилган, компетенциявий ва акмеологик ёндашувлар ёндашувлар ўзаро бир-бирини тўлдиради. Мазкур ёндашувларни бирлаштирувчи жиҳатлар қуйидагилардан иборат:

- анъанавий таълимнинг мақбул томонларини сақлаган ҳолда унга дарс машғулотини ўқувчини фаоллаштириш билан боғлиқ янги методларни киритиш;

- ўқувчи билан индивидуал тартибда ишлаш метод ва технологияларини такомиллаштириш;

- машғулотлардаги назарий билимларнинг амалий аҳамиятига эътиборни кучайтириш;

- машғулот жараёнида ўқитувчининг авторитар фаоллигини камайтириш, унинг модиратор, ташкил қилувчи ва маслаҳатчи сифатидаги фаоллигини ошириш;

- ўқувчиларнинг мустақил ишлашлари, берилган топшириқларга нисбатан ижодий ёндашиш кўникмаларини шакллантириш;

- таълим жараёни субъекти ва объекти ўртасида интерактив муносабатни йўлга қўйиш;

- ўқувчи шахсини таълим жараёнининг марказига қўйиш;

- таълимни жараёнини ташкил қилишда муайян қолиплардан фойдаланмаслик;

- таълимга ижодий жараён сифатида қараш.

Ушбу умумий жиҳатлар мазкур ёндашувларни таълим жараёнида аралаш (уйғунлашган) ҳолда қўллаш тўғрисидаги назариянинг тўғри эканлигини асослайди. Бу жараёнда замонавий технологияларнинг белгиларида ўзаро сингишишни кузатиш мумкин (3 ва 4-расмлар)

Мазкур ёндашувлар асосида таълим жараёнини ташкил қилиш, албатта, шунга мос муҳитни шакллантиришни тақозо қилади. Бунинг учун, аввало, ўқитувчининг ўзи, ўқувчилар жамоаси ушбу ёндашувларнинг моҳиятини англаб олишлари лозим. Замонавий методик ёндашувлар муҳити синфда ва ундан ташқарида бўлган барча жараёнларни қамраб олиши лозим.

3-расм. Шахсга йўналтирилган ва компетенциявий ёндашувларнинг уйғунлиги

4-расм. Шахсга йўналтирилган ва акмеологик ёндашувларнинг уйғунлиги

Замонавий методик ёндашувлар ҳамкорлик технологиясига асосланади. Мазкур технология таълим берувчи ва олувчи ўртасидаги тенглик, демократия ва субъектлар ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни маъқуллайди. Ҳамкорлик технологиясига асосланган ва замонавий ёндашувларни уйғунлаштириб ташкил қилинган дарс машғулотларида қуйидаги метод ва технологиялардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ: “Танқидий тафаккур”, “Жамоада ўқитиш”, “Кичик гуруҳларда ҳамкорликда ўқитиш”, “Кичик гуруҳларда ижодий изланишни ташкил этиш”, “Нуктаи назаринг бўлсин”, “Биргаликда ўқиймиз”, “Ўз ўрнингни топ” ва ҳоказо. Мазкур метод ва технологиялар ўқувчи шахсидаги ўз-ўзини баҳолаш, иқтидорни рўёбга чиқариш, танқидий тафаккур, муайян компетентликни шакллантириш ва ҳодиса ва жараёнларга нисбатан креатив ёндашув, тез ва тўғри қарор қабул қилиш кўникмаларини шакллантиришга ёрдам беради.

ХУЛОСА

Умуман, бугунги кун педагогикасида билимлар ўргатишдан кўра уларни ўрганишга ўргатиш кўпроқ аҳамиятли ҳисобланади. Анъанавий таълимдаги ўқувчиларга тайёр билимларни ўргатиш уларда масала ва ҳодисалар моҳиятини англашга нисбатан ижодий ёндашувни назарда тутмайди, фақат мавжуд билимларни ёдлаш, уларни амалиётга жорий этиш билан чекланади. Аммо билим олиш жараёни икки босқичдан иборатлигини: биринчи босқич билимларни эгаллаш, иккинчи босқич ундан хулосалар чиқариш ва амалиётда қўллаш эканлигини ҳисобга олсак, бу усул тугалланмаган методика сифатида ўзини оқламаслиги маълум бўлади. Билим билим учун хизмат қилмас экан, унинг оддий информациядан фарқи қолмайди. Таълимда замонавий ёндашувлар сифатида қаралаётган шахсга йўналтирилган, компетенциявий ва акмеологик ёндашувлар мазкур тумтоқ методикага қарши қўйилади. Уларга ўқувчиларнинг шахс ва муайян касб эгаси сифатидаги компетенциявий шакллантириш билан боғлиқ қатор муаммоларнинг илмий ва амалий ечими сифатида қараш, таълим жараёнига татбиқ этиш, шубҳасиз, таълимнинг олдида қўйилган замонавий талабларнинг қондирилишини таъминлайди.

REFERENCES

1. Тўраев Б. У ким, бу нима? Методология. qomus.info. онлайн энциклопедия. // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/metodologiya-uz/>
2. Meyer H., Klapper A. Unterrichtsstandards für ein kompetenzorientiertes Lernen und Lehren. – Berlin, 2009
3. Шайхова Х.А. Маънавият – камолот кўзгуси. – Т,: Ғ.Ғулом номидаги НМИУ, 2009, -Б. 115.
4. Тиллаева Г.Ҳ. Акмеология асослари. – Т,: Тафаккур бўстони, 2014, -Б. 31-бет.
5. Индиаминов Н., Бабажанов Б. Таълим самарадорлигини оширида шахсга йўналтирилган таълим // Замонавий таълим. 2014. №8. 18-22 бетлар;
6. И.С.Якиманская / Основы личностно-ориентированного образования. / – М.: «Бином. Лаборатория знаний», 2011;
7. Монтессори М. Развитие потенциальных возможностей человека. / Пер. с англ. Д.Смоляковой. // Бюллетень МАМА, 1993, №2,3,5.